

7. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Ю. Д. Москалюк. – Ірпінь, 2015. – 200 с.
8. Безруквава А. Ф. Домашній арешт у системі запобіжних заходів за новим кримінальним процесуальним кодексом України / А. Ф. Безруквава // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – Спеціальний випуск № 1. – С. 203–209.

ЛИХОВА
Софія Яківна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОДНА ІЗ ПРИЧИН РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Принцип верховенства права вважається одним із основоположних принципів правової системи такого державного утворення як Європейський Союз. Слід особливо наголосити, що правова система Європейського Союзу не являє собою сукупність правових систем двадцяти восьми країн, які сьогодні є учасниками цього міжнародного та наддержавного утворення. По своїй сутності Європейський Союз – це окрема держава із усіма необхідними ознаками. Ми вважаємо, що із урахуванням процесів інтеграції і глобалізації в Європі утворилася система права, яка може розглядатися як шпильна для багатьох країн (як тих, які вже входять до ЄС, так і для тих, які намагаються вступити до ЄС). Іноді окремі країни (наприклад, Україна) приносять «у жертву» політичні ідеї і європейським стандартам доктринальні положення власних національних правових систем. Сьогодні державам вже треба думати не про те, як найкраще інтегруватися в ту чи іншу глобальну систему, а як зберегти при цьому індивідуальні і традиційні риси власної правової системи.

Процес глобалізації сьогодні є, скоріше всього, безповоротним, і питання щодо його позитивної оцінки є неактуальним, тому що це вже стало об'єктивною реальністю і ніяка оцінка не здатна цю реальність змінити.

На нашу думку, сьогодні слід змінити підхід до поділу систем права на традиційні англо-саксонську, романо-германську тощо і розглядати правові системи окремих країн із врахуванням процесу євроінтеграції, яка торкнулася, і більше того, значно вплинула на правові системи фактично всіх країн Європи.

Зараз все частіше стали з'являтися статті, автори яких пропонують розглядати постанови пленумів Верховного Суду України як прецеденти. Попереду нас чекає така новела як нормативний акт про кримінальні

правопорушення. Це свідчить, що вітчизняна система права України набуває рис романо-германської традиції – прецедентне право, багатоджерельність тощо.

Нами запропонована нова класифікація правових систем країн-учасниць ЄС, що дозволить дійсно побачити як самотніть законодавства кожної країни, так і діяти висновку про відповідність його основним стандартам, що існують у ЄС щодо охорони прав і свобод людини [1, с. 7–8]. Питання щодо поняття правової системи та її систематизації досить вдало розкриті Г. О. Єсаковим, який викладає власне бачення цієї проблематики [2, с. 13].

Але ми все-ж таки не можемо заперечувати, що право ЄС серйозно впливає на правову систему України, яка приєдналася до низки міжнародних угод і тепер просто зобов'язана виконувати умови, які пов'язані із її членством у міжнародних організаціях. Останнім часом багато змін було внесено в загальну частину КК України. Безумовно, норми Особливої частини також зазнали змін та доповнень, але це не так серйозно вплинуло на доктринальні положення кримінального права і на кримінальний закон. Зміни, які торкнулися відповідальності юридичних осіб, системи покарань в контексті «інших заходів кримінально-правового впливу» та деякі інші новели змушують нас переосмислювати зміст і значення традиційних інститутів вітчизняного кримінального права і закону.

Але найголовніше, на нашу думку, це ті причини, які змушують законодавця вносити зміни в КК України. На жаль, ці причини науково не об'явлені, не викликані вони і тими положеннями, про які йдеться у відомій всім юристам монографії «Основання уголовного заперета (криміналізація і декриміналізація)». Відповідь на все, що сьогодні відбувається у кримінальному праві України буде така – причиною реформування вітчизняного кримінального права на західний зразок є намагання України будь-яким способом інтегруватися у ЄС.

Особливо невтішним є те, що, наприклад, поява в КК України юридичних осіб як суб'єктів кримінальної відповідальності, пов'язана не з науково обґрунтованою позицією, а із Законом України «Про внесення змін в окремі законодавчі акти України у зв'язку із виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України відносно відповідальності юридичних осіб». Цей Закон був підписаний экс-президентом України В. Януковичем ще 23 травня 2013 р., КК України доповнений розділом XIV-1, але до цього часу основна ідея цього нормативного акта не реалізована – лібералізація візового режиму так і не здійснена. Нами це питання досліджувалося і ми дійшли висновку, що найбільш цікавим є те, що в самому Плані дій не йшлося прямо про кримінальну відповідальність саме юридичних осіб. Цей План спрямований

на посилення боротьби із незаконним обігом наркотиків, тероризмом, корупцією [3, с. 402–406].

Що стосується принципу верховенства права, то він є чимось на зразок стандарту для формування правових систем практично всіх країн світу.

Наприклад, основу Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. (справа про смертну кару) склало положення Прембули і ст. 3 Конституції України щодо абсолютності і невідчужуваності права людини на життя. І лише одна фраза в цьому Рішенні (а воно являє собою досить значний за обсягом документ) виражає сутність реформи, що відбулася, а саме – відміна смертної кари обумовлена вступом України в Ряду Європи.

Коли ми розглядаємо принцип верховенства права, то в першу чергу повинні з'ясувати, про яке саме право йдеться. Ще Аристотель обґрунтовував необхідність правління (керування державою) у відповідності із правовою нормою, а не у відповідності із волею правителя, а воля правителя часто приймала навіть у ті далекі часи форму закону.

В демократичних державах концепція природних прав людини була інтерпретована і сприйнята у найбільш широкому розумінні як необхідність підпорядкування позитивного права праву суб'єктивному – природним праам людини, елементарним вимогам логіки, моралі, суспільним інтересам. Саме випадки такої невідповідності і породжують такі феномени як «правовий закон» і «неправовий закон». Сьогодні принцип верховенства права закріплений в Конституціях практично всіх країн світу, але це не означає, що правова система ґрунтується на нормах справедливості, моралі тобто на природних правах людини, а це означає, що правова норма, закон, який є основою будь-якої держави має бути таким, що виключає конфлікт між інтересами і потребами людини, суспільства і держави. Основу правопорядку ЄС складають фундаментальні принципи – свободи, демократії, поваги до людини, її інтересів [4, с. 560–564].

Принцип верховенства права набув нового значення і нового змісту, що робить його конкретним і зрозумлим. Йдеться про принцип верховенства права ЄС, що означає, що норми цієї правової системи мають вищу юридичну силу, ніж правові норми країн-учасниць ЄС. Право існує для того, щоб обмежити діяльність меншості в інтересах всього суспільства.

Ототожнення принципу верховенства права із принципом верховенства закону, на нашу думку, є єдиним правильним розумінням стосовно такої галузі права як кримінальне право, де застосовуються чіткі орієнтири в обмеженні так званих природних прав людини і визначенні підстави такого обмеження. В кримінальному праві принцип верховенства права трансформується в принцип законності. Передача державами із

своїх національних правових систем в правову систему ЄС прав і обов'язків тягне постійне обмеження їх суверенних прав, над якими не може привілеювати ніякий нормативний односторонній акт, що не узгоджується із правом ЄС [5, с. 126–127].

З позиції кримінально-правового розуміння принципу верховенства права, смертна кара в Україні у 1999 р. була відмінена, саме тому, що діяв принцип права міжнародного співтовариства.

Але сьогодні в КК України вносяться зміни, які не викликані необхідністю застосування принципу верховенства права ЄС. В більшості випадків вони викликані не потребами суспільства, а політичними амбіціями народних депутатів, які таким чином бажають залишити свій «слід в історії» (наприклад, законопроект В. В. Карпунцова про «Злочини проти журналістів») [6, с. 270–274], вносяться хаотично і безсистемно, що призводить до руйнування основних теоретичних конструкцій в науці кримінального права.

Якщо є вимоги, які не можна не виконувати, то чи варто ще і переобтяжувати в кримінальне законодавство тими новелами, від яких корисніше утриматися? Пірва між наукою і законодавством поглиблюється, а це, в свою чергу, не сприяє формуванню стабільної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Література:

1. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу: монографія / С. Я. Лихова. – К.: Ред. журн. «Право України», Х.: Право, 2013. – 96 с.
2. Есаков Г. А. Основы сравнительного уголовного права: монография / Г. А. Есаков. – М.: ООО «Издательство Элитъ», 2007. – 152 с.
3. Лиховая С. Я. Уголовное право Украины: «Европейский» путь реформирования / С. Я. Лиховая // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы XI Международной научно-практической конференции (30–31 января 2014), МГЮА им. О. Е. Кутафина. – М.: Проспект, 2014. – 464 с.
4. Лиховая С. Я. Принцип верховенства права Европейского Союза (уголовно-правовой анализ) / С. Я. Лиховая // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы VIII Международной научно-практической конференции (27–28 января 2011), МГЮА им. О. Е. Кутафина. – М.: Проспект, 2011. – 680 с.
5. Право Европейского Союза: учебник для вузов / под. ред. С. Ю. Капшина. – 3-е изд., перераб и дополн. – М.: Юрайт, 2010. – 1119 с.
6. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону / С. Я. Лихова // Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законовпорчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2015 / редкол.: В. Я. Тацій (головн. ред.), В. І. Борисов (заст. головн. ред.) та ін. – Х.: Право, 2015. – 528 с.